

зосереджується в країнах розташування материнських підрозділів компаній, як правило, в розвинутих країнах, які перетворюються таким чином на центри тяжіння для вчених, дослідників, інженерів тощо. Причому з проблемою відтоку висококваліфікованих працівників стикаються всі країни, незалежно від рівня економічного розвитку.

Особливості формування транснаціональних трудових потоків зумовлюють першочергову увагу до освітньо-кваліфікаційного чинника забезпечення міжнародної конкурентоспроможності. Зважаючи на термін підготовки висококваліфікованих працівників і унікальність отриманого результату в перспективі, країнові моделі економічного розвитку мають передбачати створення умов для всебічної професійної самореалізації носіїв унікальних здатностей і вмінь з метою нівелювання впливу міграційних чинників, які в умовах глобалізації формують можливості застосування здатності до праці поза межами національних кордонів.

Список джерел

1. Калініна С. П., Гетьманенко Ю. О., Тахтарова К. А. та ін. Розвиток міжнародних трудових комунікацій в глобальній економіці: теоретико-методологічний аспект. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 288 с.
2. Аналіз міграційної політики держав: орієнтири для України. Проект «Візія – 2033: Збереження і розвиток трудових ресурсів України в найближче десятиліття». URL: <https://ampua.org/wp-content/uploads/2024/02/Analiz-migraciynoi-politiki-derzhav-orientiri-dlya-Ukraini.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).
3. Immigration and citizenship. The official website of the Government of Canada. 2023. URL : <https://onlineservices-servicesenligne.cic.gc.ca/c2c/eapp> (дата звернення: 15.04.2025).

МАРШАВІН Юрій,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри соціоекономіки та управління персоналом,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

КИЦАК Тарас,

кандидат економічних наук,

доцент, доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ДЕТЕРМІНАНТИ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗРУШЕНЬ

В епоху глобалізації ринок праці України став залежним від великої кількості глобальних чинників економічного, політичного, соціокультурного, інформаційно-комунікативного характеру, більшість з яких перебуває поза межами впливу нашої держави. Основними напрямками впливу глобалізаційних

процесів на ринок праці й сферу зайнятості в Україні є, перш за все, зовнішньоекономічна сфера і міжнародна торгівля (зокрема, митні тарифи, квоти, фіто-санітарні правила тощо), нормативні акти наднаціональних гуманітарних інститутів (МОП, МОМ та ін.), активність фінансових інститутів (Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції й розвитку), валютні курси, міграційна політика.

В умовах глобалізації набуває особливого значення зовнішньоекономічна сфера. Підвищення експортної активності українських підприємств на етапі економічного відновлення має важливе значення не тільки як ресурс реіндустріалізації економіки, розв'язання окремих проблем суб'єктів господарювання, а й як ефективний шлях до зростання зайнятості населення. Для доведення цієї залежності доцільним є встановлення кореляції взаємозалежності між рівнем зайнятості населення і обсягом експорту товарів і послуг (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка експорту товарів і послуг Україною, млрд дол. США

Рік	Товари	Послуги	Разом експорт товарів і послуг	Рівень зайнятості населення за методологією МОП, %
1	2	3	4	5
2000	14,6	3,5	18,1	55,8
2001	16,3	3,5	19,8	55,8
2002	18,0	4,1	22,0	56,0
2003	23,1	4,3	27,3	56,2
2004	32,7	5,3	37,9	56,7
2005	34,2	6,1	40,4	57,7
2006	38,4	7,5	45,9	57,9
2007	49,3	9,0	58,3	58,7
2008	67,0	11,7	78,7	59,3
2009	39,7	9,6	49,3	57,7
2010	51,4	11,8	62,8	58,5
2011	68,4	13,7	82,2	59,2
2012	68,8	13,6	82,4	59,6
2013	63,3	14,8	76,5	60,2
2014	53,9	11,5	64,1	56,6
2015	38,1	9,7	46,8	56,7
2016	36,4	9,9	45,1	56,3
2017	43,2	10,7	52,6	56,1
2018	47,3	11,6	57,3	57,1
2019	50,1	15,6	64,1	58,2
2020	49,2	11,5	59,4	56,2
2021	68,1	12,8	79,3	61,8

Джерело: складено за Статистичними щорічниками України: за 2012 рік (с. 251, 256); за 2013 рік (с. 235, 244); за 2014 рік (с. 225, 234); за 2016 рік (с. 392, 399); за 2017 рік (с. 391, 398); за 2018 рік (с. 375, 382); за 2019 рік (с. 361, 368); за 2020 рік (с. 353, 360); за 2021 рік (с. 348, 355)

На підставі даних табл. 1, які охоплюють досить значний період – 22 роки, нами встановлений коефіцієнт кореляції між обсягом експорту товарів і послуг та рівнем зайнятості населення, рівний 0,81, що свідчить про наявність тісного взаємозв'язку між цими показниками.

Вступ України у Світову організацію торгівлі у травні 2008 р. сприяв поглибленню відкритості українського ринку для зовнішніх конкурентів, що спричинило збільшення імпорту товарів: всі наступні роки (крім 2015 р.) сальдо зовнішньої торгівлі мало від'ємне значення. Слід підкреслити, що лібералізація зовнішньої торгівлі для країн, що розвиваються, зазвичай спричиняє втрату ринків збуту, що призводить до занепаду і ліквідації багатьох тисяч робочих місць. Як справедливо пише з цього приводу американський економіст Дж. Стігліц, західні країни змушують бідні держави усувати торговельні обмеження для вільного руху товарів, захищаючи при цьому бар'єрами свої внутрішні ринки [1, с. 30]. Зауважимо, що зовнішньоекономічна сфера України має багато інших гострих проблем, усунення яких може сприяти зростанню продуктивної зайнятості. Найбільшою з них є структура експорту, досконалість якої прийнято оцінювати співвідношенням двох принципово різних блоків: *сировинними ресурсами* (продукція видобувних галузей промисловості та сільського господарства) та *продукцією обробних галузей*.

Як свідчать результати аналізу, у першому десятилітті ХХІ ст. у складі українського експорту переважали мінеральні продукти (зокрема, вугілля, руди, солі, цемент), метали і продукція хімічної промисловості. У другому десятилітті ХХІ ст., в українському експорті поступово збільшувалася частка продукції сільського господарства: у 2015 р. – її обсяг наблизився майже до 30%, у 2021 р. – перевищив 30%. Однак при цьому вкрай мало експортувалося наукомістких і високотехнологічних виробів галузей електроніки та електротехніки, машинобудування і металообробки, а також інноваційної продукції легкої і харчової промисловості. Це негативно позначилося на структурі зайнятості населення, скороченні попиту на промислових працівників, перш за все кваліфіковану робочу силу (табл. 2).

Таблиця 2

Структура зайнятого населення за окремими видами економічної діяльності, млн осіб

Рік	Сільське, лісове та рибне господарство	Промисловість, у т.ч.	
		Усього	Переробна промисловість
2000	4,3	4,6	2,9
2005	4,0	4,1	2,4
2010	3,1	3,5	1,9
2015	2,9	2,6	1,8
2017	2,9	2,4	1,8
2020	2,7	2,4	1,7
2021	2,7	2,3	1,7

Джерело: складено за Статистичними щорічниками України: за 200 рік (с. 344, 362); за 2012 рік (с. 344, 362); за 2021 рік (с. 53)

Також за проаналізований період відбулось суттєве зменшення кількості працівників, зайнятих у промисловості взагалі й у виробництві високотехнологічної продукції зокрема. До того ж до символічних розмірів скоротилася зайнятість у науці і науковому обслуговуванні – на межі другого десятиліття ХХІ ст. вона склала 1,5-2% загальної чисельності робочої сили. Отже, експортоорієнтована модель економічного зростання, яка реалізовувалася в Україні протягом довоєнного періоду, хоча й забезпечувала відносно стабільний економічний розвиток і певний рівень зайнятості, але це відбувалося за рахунок неефективної моделі економічної спеціалізації України у глобальному поділі праці.

Значним наслідком впливу глобалізаційних процесів на ринок праці України стала еміграція робочої сили. Наростанню її масштабів у мирний час сприяли не лише значно вищі розміри зарплати і якості життя у більшості сусідніх європейських країн, а також впровадження з червня 2017 р. безвізового перетину кордонів з країнами ЄС. У повоєнний період до цих чинників додадуться висока вартість житла і комунальних послуг в Україні, складнощі з підбором підходящої роботи, побутовий дискомфорт, що спричинить скорочення кількісного і погіршення якісного складу робочої сили, дефіцит на кваліфікованих працівників. Слід погодитися з думкою фахівців Центру Разумкова, які стверджують, що повернення українців з-за кордону могло б збільшити український економічний потенціал, утім, для цього потрібні такі передумови як безпека, інфраструктура, економічні можливості. Що більше часу українські мігранти знаходяться за кордоном, то більше вірогідність, що вони залишаться там назавжди, оскільки вимушені мігранти стають трудовими мігрантами та створюють нові соціальні зв'язки [2, с. 46].

Висновки. Для активізації зовнішньоекономічної діяльності як важливого чинника розвитку зайнятості, нашій державі необхідно здійснювати заходи 2-х видів: загальноекономічні та спеціальні. Загальноекономічні заходи мають включати перш за все наукову розробку і виробництво високотехнологічної інноваційної продукції з високою доданою вартістю, що збільшить попит на кваліфіковану робочу силу, а також сприятиме покращенню професійно-кваліфікаційної структури зайнятості. Спеціальні зовнішньоекономічні заходи мають охоплювати державне стимулювання експорту шляхом державної підтримки надійності експортних операцій. Доцільно ввести змішане (приватно-державне) експортне кредитування і страхування. Причому, для деяких найважливіших експортних товарів державне страхування угод повинно носити обов'язковий характер, і по суті буде спрямоване на забезпечення державних гарантій експортерам. Необхідно також всіляко заохочувати і стимулювати створення різноманітних асоціацій і спілок експортерів, які відстоюють чесні правила міжнародної торгівлі та центрів за кордоном, спрямованих на забезпечення консалтингової, маркетингової і рекламної підтримки нашого експорту.

Список джерел

1. Стігніц Дж. Глобалізація та її тягар : пер. з англ. К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003, 468 с.

2. Трудові ресурси для повоєнного відновлення України: стан, проблеми, шляхи розв'язання: Аналітична доповідь Центру Разумкова. К. :Razumkov centre, 2024. 228 с.

ПЕТРОВА Ірина,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
Університет «КРОК»

ЗАЙНЯТІСТЬ У ГЛОБАЛЬНИХ КОНТУРАХ

Зайнятість є динамічною системою взаємодії робочої сили та робочих місць, яка характеризується цілеспрямованістю, інтегрованістю, адаптивністю та резильєнтністю. Цілеспрямованість полягає у визначенні чітких цілей, раціональному розподілі обмежених ресурсів та ефективному їх використанні. Інтегрованість передбачає розвиток кооперації та комунікації як в середині секторів зайнятості, так і на міжсекторальному рівні. Адаптивність означає можливість змін, гнучкість форм зайнятості, постійні перемини видів діяльності, відмирання старих трудових процесів і паралельне виникнення нових. На фоні адаптивності та флексибілізації система зайнятості збагачується новими формами, стає гнучкою та еластичною. Однак на противагу адаптивності та динамізму будь-яка система має зберігати резильєнтність, певну стійкість, здатність зберігати свої базові властивості та зв'язки. Стосовно системи зайнятості резильєнтність забезпечується рівнем соціалізації, системою багатоступеневої освіти, наступністю культурних цінностей.

Система зайнятості є відкритою, багатоконтурною. За сучасних умов чітко простежуються регіональні, національні та глобальні контури зайнятості. Діалектика їх розвитку така, що домінантним вектором впливу є глобалізаційний.

Глобалізація є вищим етапом інтернаціоналізації, характерними ознаками якого є:

- інтенсифікація та переплетіння економічних, соціальних, демографічних, політичних, правових, культурних та інших аспектів людської діяльності;
- інноваційний розвиток, впровадження нових технологій, поширення автоматизації та цифровізації на більшість трудових та виробничих процесів;
- зростання ролі міжнародних організацій, транснаціональних компаній у формуванні правил поведінки суб'єктів у міжнародних економічних відносинах;